

Illés György

Pázmány városa

Pozsony

A pozsonyi Káptalan utca olyan csendes, mint egy sarokba állított zongora. Ez a város egyik legrégibb utcája, elvezet a dómhoz. Baloldalon, a felső részén áll a Kisprépost lak néven ismert félköríves oromdíszű, sárga ház. Pozsony minden historikusa egybehangzóan állítja, hogy az Árpádok korából való, a XIII. századból, a város legöregebb épülete.

Minden ház csöndes, a lépésednek
Az utcán ezer visszhangja támad.
A galambok mellé ősz hajú pap
Szegődik utitársnak.

– írja egy pozsonyi költő, Tamás Lajos, erről az utcáról. Jobbra-balra halványzöld és mézszínű épületek: kanonoki házak. A Prépostlak, melyet egy 1311-ben írt oklevél emleget először, a legrangosabb épület ezen a soron. Jogok, kiváltságok, földek, házak, kincsek birtokában a pozsonyi prépostok nevezetes szerepet játszottak a régi magyar közéletben. De nekem a Káptalan utca csak egyetlen nevet emleget lépten-nyomon: Pázmány Péterét.

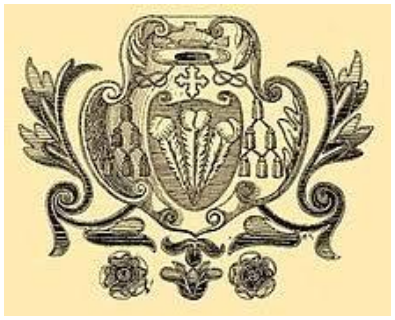

Írástudó volt, aki értelmet, tekintélyt és rendet akart a magyar világban. Itt pihen a dóm kriptájában palatinusok, hadvezérek és püspökök társaságában. A főoltártól balra, egy pozsonyi szobrász, Rigele Alajos klasszikus ízlésű domborműben örökítette meg a kardinálist. Ott áll életnagyságban, főpapi ruhában, süvegben, kezében pásztorbot, arcán a fegyelem és kegyelem ereje. Jezsuita volt, aki fegyelmet kívánt, kardot hordott és egyházáért harcolt, de emberi

életformát hirdetett. Robbanékony ember, sőt ennél is több: démonikus lelkű, titáni jelenség.

Bornemisza Péter híres prédikációinak, az *Ördögi kísértetek*nek kora az övé. Róma istene az istenteleneket, azaz a protestáns szembenállókat dárdával, tőrrel és inkvizícióval üldözi. Ez a Habsburgok terjeszkedésének kora, ez a Báthori Gábor erdélyi Tündérkertjének bársonnyal, fűszerekkel és vérrel teli korszaka, s Zrínyi Miklósé. És a török hódoltság kora, a papok kora, akik féktelen és trágár szavakkal a szájukon hajba kapnak. Katolikusok, reformátusok, lutheránusok fenekednek egymás ellen, ki-ki a maga igazát kiáltva, acsarkodnak istenük nevében. Mellettük és közöttük fülelő, néző, számító, gátlástalan főurak s leszegett fejű jobbágyok, Balassi-mód virtuskodó végvári vitézek, törökverő katonák.

Pázmány Miklós bihari alispán és Massai Margit fia is serdülő koráig az új hitben nevelkedett, mostohája fordította vissza Róma felé. A jezsuita Szántó István hatására Pázmány Péter is jezsuita szerzetessé vált. Gyorsan ívelt felfelé papi karrierje.

Pázmány a reformáció erejét, a népi nyelvet ifjú kora vallása ellen fordította: a rekatolizáció fegyverévé tette. A fegyvercsere remekül bevált, s Pázmány, fején a hercegprímások zsinóros fekete bársony kalapjával, megindult Magyarország „megfegyelmezésére". Vissza kellett hódítania az ország főúri családjait, mert azok már zömükben protestánssá váltak. Ott munkálkodott az ország Habsburg-sávján, hiszen Esztergom és Buda a töröké volt. Elhitette a császárral, hogy feltétlen híve Magyarország Habsburg-megszállásának. Az osztrák jezsuiták azonban váltig acsarkodtak ellene, nem hittek rendtársuk őszinteségében.

Nem vesztette el a fejét ezernyi ármány és áskálódás között. Férfi volt a javából: csontos, izmos, magas, biztonságot sugárzó lény. Bod Péter feljegyezte róla, hogy írás közben *fehér fogakkal nevette ellenfeleit*. Felettük állt, pontosan érezte a valódi arányokat, ismerte a helyzetet s a kulissza-titkokat, s erejét arra fordította,

hogy jól fejezze ki magát, közérthetően és szépen. Pázmány kiváló stiliszta volt. Strázsálta a nyelvet, a legfőbb gondoznivalót, a magyar szabadság és függetlenség mentsvárát az osztrák-török megszállás közepette. Nyelvünkkel és stílusunkkal törődött mind-halálig, akár reformációs hitű erdélyi fejedelmeink. Érezte, hogy új hivatás támadhat a nemzeti nyelvből, a politikai és gazdasági vereség pótlására.

IGASSAGRA
VEZERLŐ
KALAVZ
MELLYET IRT, ES
most sok helyen meg-jobbitván, másodszor ki-bocsátot
PAZMANY PETER
ESZTERGAMI ÉRSEK
Nyomtattak Pozsonban
Először MDCXIII.
Most másodszor, MDC.
XXIII. esztendőben.

Míg jobbról-balról egymást átkozták a hitben, tehát világszemléletükben kettéhasadt magyarok, ő pergamenje fölé hajolt. Szinte a vers ritmusszépségével írta egymás mellé a mondatokat: *Te vagy én Istenem, minden jónak kútfeje: eleje és vége minden állatnak. Te az eget és a földet ujjaidon hordozod. A tenger vizeit tenyereddel méred. A föld kerekségét, az egek nagy voltát araszoddal befogadod.* Találó hasonlataival meghódította hallgatóit: *Ha egy nagy völgybe vinnék a török császár erejét, és reá eresztenék azt a bort, melyet sok részegeskedésben megittak Magyarország szabadulásáért: nem kellene semmi vízözön a török veszedelmére, mind borban halnának.* Ezt a részegeskedésről mondta, óvni akarván nemzetét. Költő volt, íme így ír a nevelésről: *A természet tövisek közé rekeszti a gyenge rózsát, nem azért, hogy szaggassa, hanem hogy oltalmazza. Az atyák dorgálása efféle tövis: oltalmazza, nem hervasztja a fiakat.* Dorgálta a nemzetet, akár az evangélikus és Bécs-ellenes Bornemisza Péter, akitől Pázmány megtanulta a művészi és találó képű hasonlat beiktatását a szövegbe. Hitelesen ismerte a magyar társadalmat, nem elvont bibliai képeket idézett, hanem saját tapasztalatait sorolta elő:

Mennyien vannak efféle atyák és anyák, kik meg nem dorgálják, sőt nevetéssel hallgatják, mikor szitkozódik kisded fiok; és nemcsak torkába töltik a bort, biztatván, hogy igyék, mert az apja is ezzel kereste, ami nincs, de ugyan gyönyörködnek latorságában és katonagyermeknek, furcsa, gyors elméjűnek ítélik, ha mihent nyelvét tudja mozgatni, jól tud szitkozódni. Életrevalóságot akarsz tanulni? Nézd a fecskéket, kik házat akarván építeni, szájok-

ban szalmát visznek a gerendához: de minthogy sárt szájokban keveset vihetnek, a szárnyak sugarát megvizesítik, aztán szép vékony porban keverik, és úgy tapasztják fészkeiket.

Ez a stílus az eleven magyar beszéd. Kifogta a szelet a protestánsok vitorláiból, és felduzzasztotta saját vitorláit. Nem csoda, hogy valóban visszahódította a főúri családokat az egyháznak. De Pázmánynak még-se ez a legfontosabb, hanem az ország szabadságának visszaállítása. Titokban támogatta Erdély nagy fejedelmét, a protestáns Bethlen Gábort. Alvinczi Péternek, legnagyobb ellenfelei egyikének *öt szép levelet* írt Pozsonyban. Nem a saját nevében, hanem református hívőként. Olyan okos és megejtő ez a magatartása, annyira kibomlik a vita hátteréből a magyar egyenetlenség feletti fájdalma, hogy az olvasó megdöbbenve áll meg. *Regula alatt vitézkedem* – írta önmagáról. Ellenállt a csábító erőnek, hogy ő is porondra álljon, s birkózzék a tömegben, vadul és vadítva, mint kevéssé regulázott kortársai. Birkózott és csapdosott ő is, de regulával, vagyis mértékkel.

A pozsonyi dóm körül minden kő rá emlékeztet. Ezen a helyen írt és beszélt. Ő is átélte a barokk kor fondorlatait, izzó szenvedélyét, de mindent a rend, értelem és tekintély mögé rejtett. A Prépostlakkal szemben, dél felől, a székesegyház felé tekintve áll az épület, amelyben lakott.

A pozsonyi prépost *Ave et Salve* néven jelölte meg ezt a házat, mely régóta iskola volt. Pázmány gyakran átjött Nagyszombatból Pozsonyba a Pest-Budát pótoló, királykoronázó országgyűlésekre. Megvásárolta a prépositól ezt a házat, a szomszéd épületeket is, s 1626-ban jezsuita kollégiummá alakította át. Új épületet is

emeltetett a dóm szomszédságában, Pázmány helyezte a kollégium élére a protestánsból katolikussá és jezsuitává vált Káldi Györgyöt. Ő a katolikus magyar biblia fordítója, szintén kiváló stiliszta. Káldi nyelvének is íze, zamata volt. A Biblia-fordítást már készen hozta Pozsonyba, ahol az új jezsuita ház első rektora lett, a diákság hitszónoka. 1634-ben halt meg. Egy évre rá alapította Pázmány Péter a nagyszombati egyetemet, ami hintón csak pár óra volt Pozsonytól.

Pázmánynak vannak más érdemei is. Egy rendelkezésével arról intézkedett, hogy a felvidéki szlovákság számára szlovákul prédikáló papokat neveljenek Nagyszombaton. Megjelentette szlovákul az egyházi szertartáskönyvet, s utasította pátereit, gondoskodjanak szlovák egyházi énekeskönyvről. Mindez természetesen az ellenreformáció egyik gyakorlati megvalósítása volt, de ez az intézkedés hozta létre a szlovák irodalmi nyelvet.

Pázmány Péter utca

Fáradhatatlanul írt, szónokolt, gyóntatott, szervezett, rendelkezett, vezette híveit. A pozsonyi nyomdákban egymás után jelentek meg könyvei és kisebb iratai. Mikor megöregedett, arca megtelt, vonásai ellágyultak, mint az öreg Rembrandtnak. Itt sétált a Káptalan utcában, mert itt mindig jól sütött a nap, a falak felfogták a szelet. Hintóba ülve elelzarándokolt a közeli Mária-völgybe, a pálosok csodatevő Mária szobrához, a kristályos vizű forráshoz. Papjai félkörben nézték, hogyan imádkozik térdepelve, egyedül. Akkor már nem vitázott senkivel. Csak a halál húzta ki kezéből serény tollát.

Házából később jogakadémia lett, de főkapuja felett ma is látható a latin felirat, amely Pázmány nagyszabású építkezéséről emlékezik.